

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*
2018, Yıl:6, Sayı:13

Geliş Tarihi: 30.05.2018

Kabul Tarihi: 20.06.2018

Sayfa:401-419

ISSN: 2147-8872

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ROMANLARINDA KADIN İMGESİ, DİL VE CİNSİYETÇİLİK*

Hülya Bayrak Akyıldız**
Seçil Efe***

Özet

Erken Cumhuriyet dönemi, kadınların cinsiyet rollerinde ve toplumsal konumlarında önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Kadınlar özellikle İkinci Meşrutiyet döneminde güçlenen kadın hareketinin ve Batılılaşmanın son adımı olarak görülen yeni rejimin kadın konusundaki perspektifinin bir sonucu olarak kamuda görünürlük kazanmış ve geleneksel rollerinin dışındaki rol ve yükümlülükler üstlenmişlerdir. Hal böyleyken kolektif bilinçaltını yansıttığını söyleyebileceğimiz edebiyatta oldukça farklı bir manzara hâkimdir. Kadınların toplumda değişen rollerine ilişkin kuvvetli bir direnç, tehdit ve hizalama ve nihayet gülünçleştirme ve alay şeklinde görünürlük kazanır. Bu makalenin amacı, erken Cumhuriyet dönemi romanlarındaki kadın imgesini, dil ve cinsiyet ilişkisi merkezinde ortaya koymaktır. Bu kapsamda romanlarda cinsiyete bağlı konumlandırmalar tespit edilmiş, cinsiyetçi dil kullanımları ortaya konmuştur. İnceleme kültürde ve onun içinde bir yapı olarak dilde cinsiyetçiliğin cinsiyetinden ya da ideolojisinden bağımsız olarak hemen bütün yazarları az ya da çok etkilediğini ancak bu değişkenlere bağlı olarak farkı şekillerde dışavurulduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet dönemi, roman, dil, cinsiyetçilik, kadın imgesi, Türk romanı

* Bu makale, "1923-1940 Yılları Arası Türk Romanındaki Kadın İmgesi" başlıklı bilimsel araştırma projesinden (BAP) çıkarılmıştır.

** Dr. Öğretim Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, orcid.org/0000-0002-1382-4047, hbayrak@anadolu.edu.tr

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, orcid.org/0000-0001-7727-2918,

WOMEN'S IMAGE, LANGUAGE AND SEXISM IN THE NOVELS OF EARLY REPUBLICAN PERIOD

Abstract

The Early Republican period is a time when women have experienced significant changes in their gender roles and social positions. Women have gained public visibility and assumed roles and obligations outside of traditional roles, especially as a consequence of the perspective of the women's movement, which was strengthened during the Second Constitutional Period and the new regime as the last step of Westernization. This being the case, it is a very different view that reigns in literature which could be seen as a reflection of collective consciousness. There is a strong resistance to the changing roles of women in society that appears as threat and alignment, and finally ridicule and mockery. The aim of this article is to put the female image of early Republican novels at the center of language and gender relations. In this context, gender-related positionings were determined in the novels and the use of sexist language was revealed. The study shows that almost all authors are more or less influenced by sexism that comes adjacent to culture and language regardless of their gender or ideology but it is expressed in different forms depending on these variables.

Key Words: Early Republican period, novel, language, sexism, women's image, Turkish novel

1.Giriş

Dil, bireyler arası iletişimin en temel aracıdır. Canlı, anlam yüklü ve kuralları olan bir olgudur. Toplumsal değişimlerden, kurumlardan, paradigmalardan etkilenen ve onları etkileyen bir araçtır. Edebiyatta toplumsal cinsiyet incelemelerinde doğrudan dilin normalleştirilmiş cinsiyetçi kullanımlarının ortaya konmasına yönelmek, cinsiyetçi kalıpların örtük nitelikleri dolayısıyla yenilikçi okumalara imkân tanıyabilir.

Cumhuriyet'in ilk yılları, II. Meşrutiyet döneminde dergi ve gazeteleriyle kendisine ifade imkânı bulan kadın hareketinin kazanımlarının, yeni rejimin kadınları toplumsal hayata katmak konusundaki iradesiyle birleşerek toplumsal cinsiyet rollerinde kırılmalarına yol açmasına tanıklık etti. Toplumsal hayatta kadının statüsü ve rolleriyle ilgili tartışmalar sürerken, edebiyat eserleri, kadın konusunda bir yandan üreticisi olan 'elit'in bir yandan da bu eserlerin karşılık bulduğu toplumun kolektif bilinçaltını yansıtıyordu. Edebiyat eserlerinde dönüşüme karşı dikkate değer bir direnç vardı. Rejim kadınları bir yandan geleneksel ev içi görevlerinin dışına çıkmaya ve kamuya açılmaya teşvik ederken bir yandan Cumhuriyet eliti gazeteci ve romancılar, kadınları aslında 'doğaları gereği' orada bulduklarına ikna etmeye çalışıyor, kadınların zihinsel yeterliliklerini sorguluyor, kamuda kendisine imkân tanınmış ama gülünç duruma düşmüş kadın portreleriyle romanları ve gazete köşelerini dolduruyordu. Bu makalede bu dönem yayımlanmış ve popüler olmuş bir grup romanda dil ve cinsiyetçilik ilişkisi, dildeki direnç noktaları ve kadın imgesi ele alınmıştır. Bu romanlar, *Sözde Kızlar* (ilk

basım: 1923), *Pervaneler* (1924), *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu* (1927), *Dikmen Yıldızı* (1928), *Kokotlar Mektebi* (1929), *Yaprak Dökümü* (1930), *Fatih-Harbiye* (1931), *Ayaşlı ile Kiracıları* (1934), *Sinekli Bakkal* (1936), *Yaban* (1936), *Üç İstanbul* (1938)'dur.

2. Dil ve İletişim

Muharrem Ergin'e göre dil, "insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, doğal bir araç, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir kurumdur" (1980: s.3). Dil, bilgi aktarmak için kullanılır. Kişilerarası ilişki kurmak; düşüncüyü dile getirmek ya da açıklığa kavuşturmak, zihinsel etkinlik; anlamak ve benzeri etkinlikler için kullanılır. Dil, düşüncüyü ifade etme amacına esas olarak hizmet eder (Chomsky, 2002: s.90). İnsanın kendini ve dünyayı anlamasını ve anlamlandırmasını sağlayan dilin düşünce ile sıkı bir bağı vardır. Dil de tıpkı düşünme yetisi gibi insana özgüdür ve insanı diğer bütün canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Düşünce aktarımı başka birçok yolla gerçekleştirilebilse de dil bu aktarım yollarının en işlevsel ve en gelişmiş olanıdır. Soyut düşünce ve varlıklar dil ile en belirgin ifadeyi kazanır.

Dil düşüncüyü biçimlendirebildiği gibi düşünce de dil ile şekillenir. "İnsanın bir akıl varlığı olması, onun düşünme yetisine sahip olması demektir. Dil dediğimiz şey de düşünmenin dışı vurulmasından başka bir şey değildir. Dilsiz bir düşünme, mümkün değildir. Ne dil düşünmesiz ne de düşünme dilsiz olabilir. İnsanın dili, insanın dünyasıdır" (Akarsu, 1984: s.62). Saussure, dili bir kâğıda benzetir. Düşünce kâğıdın ön yüzü, ses de arka yüzüdür. Kâğıdın bir yüzünün kesilmesi gibi bir durum olamaz. Kâğıda makas değdiğinde her iki yüz birden kesilir. Dilde de ses ve düşünce birbirinden ayrılamaz (1998: s.169).

Yaşamımız boyunca gördüğümüz, düşündüğümüz, hissettiğimiz her şey dil ile vücut bulur. Düşünce dünyamız içine doğduğumuz dilin içeriği ile şekillenir. Wittgenstein, "Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır," sözüyle dilin araçsal/işlevsel yanına dikkat çeker (1996: s.131). Gökberk ise dilin düşünce dünyamız üzerindeki etkisini şu şekilde açıklar: Dili bir kez edindik mi, o artık üzerimizde bizi belirleyen bir güç olur. Dile şeklini veren biz değilizdir; o bizi şekillendirir. Dilin üzerimizdeki etkisi, hepimiz için geçerliliği olan düşüncelerden ve doğrulardan çok daha güçlüdür. (...) Dil bizim üzerimizde bir güçtür: düşünmemizi, değerlemelerimizi belirleyen bir güçtür. Biz onu hazır buluruz. Yapısı içinde büyüyüp gelişmekle kendimizi ona göre biçimlendirmiş oluruz (1998: s.69-71). İnsan öncelikle kendi dilinin içine doğar ve böylece kendi varlık alanını oluşturur. Dil, kişinin varlık alanının ses, yazı ve beden diline dönüşmüş halidir. Her millet ve onu oluşturan bireyler, kendi dil evreninde kimlik kazanır. Bu açıdan dil, maziden gelen kıymetlerin, zihniyet ve psikolojinin, fert ve cemiyetin bir ifadesidir (Şahin, 2014: s.828). Dil insanlar arasında ilişki ve iş birliğini sağladığı gibi, topluluklara 'toplum' niteliği kazandırır. (Marshall, 1999: s.442).

İnsanlık, kurumsal ilişkilerini kurup sürdürmede, toplumsal birikim ve deneyimlerini korumada, oluşan kültürel öğeleri sonraki nesillere aktarmada dilden yararlanmıştır. Dili meydana getiren bireyler, kültürlerini, inançlarını geleneklerini, yaşayış biçimlerini ve bunun gibi bütün toplumsal değerlerini dillerine yansıtırlar. Dil, toplumun bir yansıması, kültürün en

önemli öğelerinden biridir. Kültürde var olan her gerçeğin göstergesi dil içinde bulunur. Toplumda yaşanan değişim ve gelişimler ilk olarak dilde kendini gösterir. “Milletlerin dünya görüşü, gelenekleri, inançları, tarihleri boyunca hayatlarında iz bırakan temel olaylar, kendi dillerine sinmiştir. Dili, dildeki kavramları, atasözlerini, deyimleri, kalıplaşmış sözleri inceleyerek o dili konuşan milletin yaşayışı, ilgi alanları belirlenebilir, milletin hayatı hakkında fikir sahibi olunabilir” (Aksan, 1995: s.66). Yaşam dil ile sembolleşir.

3. Dil ve İdeoloji

TDK sözlüğünde ideoloji: “siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Van Dijk’e göre ideolojiler, kişinin, bir grubun ya da bir toplumun dünyayı algılama, anlamlandırma ve yorumlama biçimine ilişkin düşünceler, inançlar, değerler, tutumlar ve kategoriler sistemidir. Bu anlamda ideolojiler, kim olduğumuzun neye taraf olduğumuzun, değer yargılarımızın ve ‘öteki’yle ilişkilerimizin göstergeleridir (akt. Oktar, 2002: s. 163). Dil ve düşünce ile arasında var olan etkileşimli bağ sebebiyle “davranışlara yön veren düşünceler bütünü” olarak tanımlanan ideoloji ile dil de yakın ilişki halindedir. Dil, toplumların düşünüş biçimleri, toplumsal ilişkileri yansıtan içeriği, kültür aktarımında oynadığı önemli rolü ile aynı zamanda ideolojik bir kurumdur. Dil yeşerdiği ve ait olduğu toplumun ideolojisi ile yüküdür. Gee (1999)’ye göre dil kullanımı nerede ve hangi zaman diliminde olursa olsun daima siyasal bir içeriğe sahiptir. Çünkü dil onu kuşatan sosyal dünya ve o sosyal dünyanın ideolojileri tarafından sarmalanmış durumdadır. Dilin ardında, ondan ayrılamaz bir biçimde duran siyasal bir söylem mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında dili siyasal, ideolojik ifadelerden ayrı tutmak ve onsuz düşünmek mümkün değildir.

Dil toplumların ideolojisi ile yüklü olduğu gibi farklı ideolojik akımların düşünce ve algı oluşturmadaki en etkili silahlarından biridir. Dili yönlendirebilen ideolojik kurumlar dil kullanımındaki seçimleriyle düşüncelere bağlı olarak davranışları da yönlendirebilmektedir. “Dil kullanımında yapılan her seçim, dış dünyada olup bitenin belli bir bakış açısından sunulması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dilsel seçimler okuyucuları bilgilendirmekle birlikte olan biteni belli bir biçimde görmelerini sağlamaktadır. Yani dış dünyada olup biteni yeniden üreten yazar bunları hem ideolojik birimler olarak sunmakta hem de okuyucuları kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirip en güvenilir olanın kendisi ya da kendi grupları olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır” (Yağcıoğlu, 2002: s.1-34).

Tarih boyunca ideolojiler dilin insanlar üzerindeki belirleyici ve yönlendirici gücünden faydalanmıştır. Toplumlardaki egemen güçler ideolojik amaçları doğrultusunda oluşturdukları özgül söylemlerle ‘ötekiler’ üzerinde fikir tahakkümü kurmuşlardır. Bu yapılanma ise en etkili araç olan dil ile hayata geçmektedir. Dil ideolojilerle birlikte yoğrulmakta, değiştirilebilmekte ve yeniden üretilebilmektedir.

Zihniyetleri ve kültürleri etkileyen bu denli önemli bir gücün toplumsal cinsiyet gibi ideolojik bir olguyu etkilememiş olması düşünülemez. Feminist çalışmaların

yaygınlaşmasıyla birlikte dildeki cinsiyetçilik giderek daha çok bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkar.

4. Dil ve Cinsiyetçilik

Dilin düşünce, ideoloji ve söylemle kurduğu derin ilişki, hâkim paradigmayı içinde taşıması ve yansıtması bakımından dilin kendisini de taraflı kılar. Toplumsal olarak benimsenen her türlü zihniyetin dilde yansması vardır ve dilde var olan her türlü imge ve anlayışın yaşama işlemesi kaçınılmazdır. Ataerki yapının hâkim olduğu dünya düzeni, dilin de eril niteliklere sahip olmasına yol açar. Siyasetçilerin, yöneticilerin, bilim insanlarının, sanatçıların ve edebiyatçıların erkeklerden oluştuğu bir dünyada dilin de biçimlenmesi büyük ölçüde eril özne eliyle gerçekleşir. Özel alanla kısıtlanan kadın, kamusal alanda var olamamanın sonuçlarından biri olarak egemen dilin oluşumunda yeterince pay sahibi olamamıştır. Dolayısıyla kadınlar kendi dünyalarını ifade eden dilin yapıcısı değildirler. Irzık ve Parla'nın ifadesiyle "kadınlar erkekler tarafından yapılmış bir dil içinde yaşamak zorundadır. Kadınların sessizliği, sürekli olarak onları hakkında ve onlar üzerinden onların dolayısıyla konuşan bir dil tarafından tanımlanır ve güvence altına alınır. Bu dilin nesnesi olmakla kalmazlar, parçası da olurlar" (2005: s.8). Kadın kendini erkek söylemi üzerinden öğrenmiş ve bu söylem üzerinden tanımlamıştır. Tarih boyunca yaşamın aktif oyuncularını erkekler tarafından yörgülen dil, erkeği norm olarak yansıtırken kadını norm dışı yani "öteki" olarak konumlamıştır. Erkek egemen dil erkeği yaşamın merkezine koyup özne olarak algılamamızı sağlarken kadını ise nesneleştirerek hâkimiyeti altına almıştır. Cinsiyetçi düşünce yapısı ve cinsiyetçi dil çok uzun yıllardır erkeğin üstünlüğü üzerinden şekillenen bir pratiğin sonucudur ve kökleri derindedir. Erkeğin oluşturduğu bu yapı dil evreni içinde kadının nasıl pasifleştirildiği ve baskı altına alındığı görülmektedir. Yaşamı ve yaşam pratiğini her yönden kuşatmış olan ataerki kültürü ve düşünce yapısını tekrar tekrar üreten cinsiyetçi dil, cinsiyetçiliğin toplumsal hegemonyasının devamına hizmet eder.

Kalıplaşmış roller yaratan toplumsal cinsiyet algısı ve güç ilişkisi üzerinden beslenen ataerkinin, dil ile ilgili olarak adil olmayan paylaşımlar yapması da kaçınılmazdır. Çünkü dil egemen olanın biçimini yansıtır. Gücü, iktidarı, kamusal alanı elinde bulunduran ataerki zihniyet dili de eline almış bulunmaktadır. Ataerki elindeki bu dil kadınlarla ilgili pasif, edilgen, duygusal tanımlarıyla bir sınıflandırma oluştururken erkeklerle ilgili olarak aktif, hâkim ve akılcı gibi yakıştırmaları uygun bulur ve bu tanımlamalar üzerinden bir algı, bir ideoloji ve dünya inşa eder. Dolayısıyla dil ile bir tahakküm kültürü inşa edilir.

Dildeki cinsiyetçi yapılar çok değişik şekillerde kendini gösterebilir. Cinsiyetçi dil, *dilde simetri/asimetri* ('bilim adamı' gibi); erkeğin norm, kadının norm dışı olduğu dil kullanımları ('kadın yazar' gibi) ve kadını aşağılayıcı dil ('bekar, müzmin bekar/evde kalmış, kız kurusu' ('bachelor/spinster'), 'karı gibi gülmek', 'adam gibi davranmak' gibi ifadeler) şeklinde karşımıza çıkar. Bu dil sadece erkekleri insan olarak kabul etmektedir. Günlük hayatımızda sıkça kullandığımız "adam olmak", "adam gibi davranmak" gibi deyimlerdeki 'adam' aslında doğru-düzgün, olması gerektiği gibi anlamındadır. Bunların dışında deyimler, atasözleri, küfür ve argo söylemler de içerikleriyle cinsiyetçi dili sürekli beslemektedir.

Dildeki cinsiyetçiliğin dışavurumu, toplum dilbilim (sociolinguistics) alanı tarafından incelenmektedir. Dil ve toplumsal cinsiyete yönelik araştırmaları ele alışı 1970'lerde artış göstermiştir. Kadınların ürettiği metinlerin ortaya çıkması ve çoğalması, erkek yazarların ürettiği metinlerdeki kadın varlığı, dil sorununun toplumsal cinsiyet olgusuyla ilişkilendirilmesini mecbur kılmıştır.

5. Erken Dönem Cumhuriyet Romanlarında Kadın ve Dil

Dil ile birincil dereceden ilişkide olan edebiyat alanında, dilin ideolojik kullanımıyla ilgili örneklerin olmaması imkansızdır. Üstelik incelenen dönem romanları, yazarların hem edebi hem siyasi kimliği olduğu bir döneme aittir. Erkek yazarların kadın yazarlara sayısal üstünlüğü, edebiyatta eril dilin hâkimiyetinin nedenlerindedir. Bu çalışmada, romanlardaki dönem toplumunun toplumsal cinsiyete dayalı kadınlık rollerinde kadın için kullanılan ve kadın ile ilgili kültürel anlayışın oluşmasına sebep olabilecek olan cinsiyetçi söylemler belirlenmiştir.

Yakup Kadri'nin *Yaban* adlı romanı hatıra defteri şeklinde yazılmış bir romandır ve anlatıcısı romanın başkişisi olan Ahmet Celal'dir. Ahmet Celal, romanda Yakup Kadri'nin düşüncelerinin taşıyıcısı ve sözcüsü durumundadır. *Yaban*'da cinsiyetçi dil ve söylem belirgindir. Romanda Ahmet Celal'in kadınlarla ilgili ilk bahsi, bulunduğu köyün kadınları ile ilgilidir. Bu köyün kadınlarını tanımlarken "*Buraya geldiğim gündün beri, kadın veya kız denilmeye layık tek bir yaratık dahi görmedim. Oysa, ben, Mehmet Ali'nin düğününde de buldum,*" (2017, s. 33) cümlelerini kullanır. Kadınların sadece görünüşlerinden yola çıkmasının yanında 'kadın' ve 'kız' kelimelerini kullanarak toplumun bu konudaki kategorilerini kabul ettiğini gösterir.

"- Kadınlarınız niçin yalnız benden kaçıyorlar?" (s.34).

Bu cümlede "kadınlar" ya da "köyün kadınları" da denebilecekken iyelik eki kullanımı ile erkeğe aitlik anlamı verilmiştir.

"İşte, köy kadınlarının, köy kızlarının hepsi gözümün önündedir ve hepsi de yeni, süslü düğünlük esvaplarını giymişlerdir... Çoğu biçimsiz, bücür, yusuvarlak veya lüzumundan fazla iri olmakla beraber aralarında kat kat kumaş yığınlarına rağmen, insana narin, körpe ve tombul hissini veren vücutlar da yok değil. Fakat bunların ellerine, ayaklarına bakılınca o hafif tatlı his hemen dağılıveriyor" (s. 33).

Ahmet Celal, kadınları yine görünüşleri üzerinden değerlendirip genel olarak köyün kadınlarından hoşlanmadığını belirtir. Devamında "*Anadolu'da köylü kadını şuhluktan naz ve işveden o kadar yoksundur ki onların hangi biriyle, böğür böğüre, koyun koyuna yatsam, vücudumun hiçbir şey duymayacağını tahmin ediyorum. İhtimal ki çok da fena kokarlar*" (s.34) der.

Romanın kadın karakterlerinden Cennet'in aşığı olduğu haberi üzerine Ahmet Celal'in aklından geçen düşünceler şunlardır: "*Dişi ve erkek arasındaki ezeli mücadelenin bundan daha müthiş bir safhasını hatırlamak mümkün değildir. Kadın, burada, bütün vahşi insan içgüdüleri ayakta, bir yırtıcı yaratık gibidir. Bunun bir tarafında koca, kanı emilip posası bir*

kenara atılmış bir avı andırıyor, Öbür tarafında, âşık, tabiatın yenilmez, değişmez kör ve sakar güçlerinden bir parçadır" (s.57). "Kadın ve erkek arasındaki ezeli mücadele" demek yerine "dişi" kelimesini seçen Ahmet Celal, bu kelimeyi belli bir amaç doğrultusunda kullanır. Genellikle ya kadının kadınsılık yönünü ön plana çıkarmak için ya hayvanların bahsinde ya da bilimsel anlatımlarda kullanılan "dişi" kelimesi burada kadına hayvansılık atfetmek için seçilmiştir. Nitekim romanın birçok yerinde kadını tanımlamak için çeşitli hayvan isimleri kullanılmıştır. "Geyik, vahşi kedi, yılan" gibi. Devamında kullanılan "yırtıcı yaratık gibi" tanımıyla da "dişi" kelimesinin bu amaçla seçildiği doğrulanır. Çünkü "yırtıcı yaratık gibi" tanımlaması akıllara hayvan sureti getirmektedir. Bu "yırtıcı yaratık"ın elindeki iki masum av da koca ve aşığıdır. Cennet'in hikâyesinden yola çıkarak kadınlarla ilgili bir genellemeye varılır.

Ahmet Celal, Emine'yi ilk gördüğü anda şu sözlerle tanımlar: "*Uzaktan bana gülümsüyor. Yağız ve uzunca yüzünün ortasında, iki yeşil göz ve bir sıra iri beyaz dişle bana gülümsüyor. Tıpkı Mehmet Ali'nin köyündeki kızlar gibi giyinmiş. Başını tıpkı onların başı gibi, kat kat sargılarla sarılı. Beli kuşaklı ve alaca pazen donlu bir kız. Niçin bana birdenbire harikulade bir şey gibi göründü?*" (s. 44). Bu alıntıda Ahmet Celal, Emine'ye yukardan bakışını açık etmektedir. Zaten Ahmet Celal, Emine ile aralarındaki ilişkiyi, Don Kişot ve Dulcine arasındaki ilişkiye benzetir. Bu ilişkilendirme, onun dengi olmayan bir kıza meyil duyduğu için, içini rahatlatır. Dulcine "pis kokan, elleri nasırlı, alelade bir köylü karısıdır" (s. 60). Ama Don Kişot onu bir prenses olarak görür ve bir prenses gibi muamele eder. Ahmet Celal'de Emine'ye karşı bir büyüklenme vardır, kendini ondan üstün görür. Emine aslında ona layık değildir ama o Don Kişot'un izinden giden biridir. Bu türlü aşağılayıcı ve küçük gören söylemlerin yanı sıra kadınlar için kullanılan hakaret ve ithamlar da vardır. "...zaten yirmi yaşında iken de aşk hususunda o kadar safderun değildim. Başka şeyler için, ekseriya yumuşak, sıcak ve coşkunun olan gönlüm kadın önünde, sert ve soğuk durmasını bilirdi. Kadına inanmaktansa, onu aldatmayı daha tatlı bulurum. Zira sevildiğini hisseden kadın kadar çekilmez bir şey yoktur. Kadının gerçekte, namert ve kancık olan tabiatı, öyle bir safhada, adeta öldürücü bir mahiyet alır. Yabani kedilikten, zehirli yılanlığa geçer ve gitgide, hayalimizin ölçemeyeceği kadar derin, nihayetsiz ve tuzlu kötülük denizinde, gülererek çırılçıplak yüzmeye başlar" (s. 45). Kadınlarla ilgili benzetmeler dikkat çekicidir. Bunların yanı sıra Cennet adlı kadın karakterin evlendiği gün bakire olmaması "temiz çıkmamış" ifadesiyle tanımlanır (s. 50). Bekaretin "temiz çıkmamak", "lekelenmek", "kaybetmek" şeklinde ifade edilmesiyle bekaretin önemi dilsel olarak vurgulanır.

Ahmet Celal, askere alınmaktan korkan Mehmet Ali'ye, "*Gelip de senin evini, köyünü yakıp yıkarken, çoluk çocuğunu dipçikle itip dürtenlerken, bir köşede karı gibi büzülüp duracak mısınız?*" (s. 42) der. Bu cümlede de cinsiyetçi bir söylem kullanılmış; savaş esnasında savaşmaktan çekinen erkekleri aşağılamak için kullanmış bu benzetmede erkekler, kadının kenarda durmasına benzetilerek aşağılanmıştır. "Elinin hamuru ile erkek işine karışma" denen bir cinsin aynı zamanda savaşa müdahil olamayacağı için kenarda durmasının eleştirilmesi tutarsız görünmektedir. Kadın bir yandan 'doğasına uygun' davranmaya teşvik edilirken diğer yandan 'doğasına uygun' davrandığı için eleştirilir. Bahsedilen deyim

devamında aslında şu cümle vardır: "Elinin çamuru ile kadın işine karışma." Bu kısım erkeklere yönelik bir ikaz ve sınırlama anlamı taşır. Deyimin bu kısmı tamamen unutulup gitmiştir. Kadını hizalayan kısım ise bütün güncelliğini korumaktadır.

Emine ve genel olarak kadınlar hakkında roman boyunca kullanılan sıfatlar, genelinde olumsuz anlam taşır. "Namert, kancık, yabani kedi, zehirli yılan (s. 45); dişi kaplan, yırtıcı yaratık (s. 57); Yabani geyik (s. 61); av hayvanı (s. 140)" gibi. "Karı" kelimesi de romanda yer alır (s. 45, 57, 60, 83). Körpe geyik (s. 61), taze dişi (s. 81) gibi kadını bedeni dolaylı olarak cinselliği üzerinden metalaştıran tanımlarda vardır. "Kızlar, kızıoğlan-kızlar, koca bulamadan kocayıp gidiyordu" (s. 82) cümlesinde hem bekaret vurgusu hem de "koca bulmak" sözü geçmektedir. *Yaban*'da kadın, geleneksel formlar içinde dar bir kalıpta gölge ve olumsuz karakterler olarak işlenmiş ve haklarında çokça cinsiyetçi dil ve söylem kullanılmıştır.

Peyami Safa'nın *Sözde Kızlar* adlı romanının anlatıcısı üçüncü kişi yani yazar-anlatıcıdır. Romanın henüz başlığında kadınları hedef alan bir dil kullanımına rastlarız. "Sözde Kızlar" milli ve manevi kimliğini yitirmiş kızlar için kullanılan bir ifadedir. Romandaki bu ifadenin tanımlarına bakalım.

"Bu kız da bir iki ay sonra sözde kızlar kafilesini katılacak, babasını unutacak, pembe vücudunun tadını beğendiği gençlere tattıracak mıydı? Bu olağan mıydı?" (2016, s. 71). "Vücudunu tattırmak" ifadesi erkeği özne konumuna getirirken kadını nesneleştirir.

Diğer bir 'Sözde Kız' tanımı Nadir Bey adındaki roman karakterinden gelir. "...Sözde kızlardan bahsediyorsunuz, sözde kızlardan... Bunlara verilecek en iyi isim bu: Sözde kızlar! Serbest kaldıkları zaman gördüğünüz şeyleri çekinmeden yapan bu mahlûklar, koca aramaya başlayınca sıkılgan, utangaç, tecrübesiz, saf görünmesini de pek iyi bilirler... Gayeleri iki şeydir, Âşık ve koca bulmak... Aşıklarını tahayyül ettikleri gençler arasında seçerler, onlara fedakârlık etmeye de katlanırlar, kendilerine bir damla fazla teheyhüş veren genci kızgın bir et aşkıyla severler... Koca için düşündükleri tam aksidir: Zeki bir adamla evlenmeye hiç razı değildirler. Yaşlı simsarları, bunamış tüccarları, gizli fikirler ve hareketler keşf etmek hassasından mahrum ihtiyar zenginleri ararlar. Bu zavallı bunakların her gençten fazla servetleri ve her gençten az akılları vardır. 'Akli az, parası çok' tabirini hatırlayınız, sözde kızların en çok andıkları darbimesel budur" (s. 111). Bu kısımda, zengin ihtiyarların "zavallı" tabiriyle anılması yanlış bir tutumdur. Yaşlı bir adam, bir genç kadının kendisiyle çoğunlukla maddi imkânları sebebiyle evlendiğini bilir. Bir genç kadının, zengin bir yaşlının onunla gençliği-güzelliği sebebiyle evlendiğini bildiği gibi. Ahlâki boyutu ayrı bir tartışmanın konusu olarak bir yana bırakılabilecek bu durum, "karşılıklı bir alışveriş" iken burada tek taraflı bir aldatmaca olarak sunulur. Alıntıda ağır yergi/yargı ifadelerinin dışında "mahlûklar", "koca aramak", "koca bulmak" gibi cinsiyetçi ifadeler dikkat çeker. Romanda "sözde kızlar" diye tabir edilen kadın grubu gibi yerilen bir grup daha vardır. Bu kadınlar ise "tango" diye anılırlar. Bu tanım o dönemde çokça kullanılan yaygın bir söylemdir. Bu romanda "tango" denilen kadınların nasıl tanımlandığına bakalım. Tangonun tanımı bize Nadir Bey adında, yazarın "saygın bir kimse" olarak sunduğu bir karakterin zihninden geçenlerle yansıtılır:

Nadir, o eziyetli sükûtu içinde, bu tangoların manasını düşündü: Tangolar, halis Türk, dini bütün Müslüman mahallerinde yeni kadınlara verilen isimdi. Birkaç sene evvel, dekolte bir moda yüzünden işitilen bu isim, memleketin en kibar mahallelerine kadar her yere yayılmış, onlarca pek iğrenç bir zihniyete lakap yerine kullanılmış, bugüne kadar unutulmamıştı. Onlarca, tango demek, dinini, milliyetini sevmeyen; mahallesine, ailesine, isyan eden; ırzını, namusunu satan, her günahı işleyen ve böyle, Allah tarafında, bin türlü hastalıklarla hırıldıya hırıldıya gebertilen melun karı demektir. Onlarca, bu memlekette muharebe ve açlık ölümüne kadar her felaketin: Yangınların, koleraların, İspanyol hastalıklarının, kuduzun bir tane sebebi tangolardı. Onlarca, Allah, gâvura acıyor, bu tangolar yüzünden Müslümanlara gazap ediyor, aman vermiyordu. Onlarca, bugüne kadar çekilen eziyetler bir şey değildi, bunun dahası vardı, kim bilir, gökyüzü yekpare kızgın bir bakır gibi tangolu milletin başına çökecek, çoluk çocuğa kadar ne masumların başlarını bile yakacak, dağılayacak, haşır haşır haşlayacaktı (s. 176).

Bu alıntıda bir milletin başına gelmiş ya da gelebilecek olan her türlü felaketin sebebi olarak "tango" lakaplı kadınların görülmesiyle faturanın kadına kesilmiş olduğu bütün açıklığıyla görülür. Yüksek tahsili için 1908 yılında İstanbul'a gelen ve 1912 yılında ikinci ziyaretini yapan Rusya Türklerinden Fatih Kerimi, Osmanlı kadınlarının durumu ile ilgili çeşitli bilgiler verir. "Kadınların sokakta dolaşmalarına, toplantı yapmalarına çok kötü gözle bakan yobazlar burada bizimkinden daha fazladır" dedikten sonra "yenilgilerinden, yangın ve kazalardan, deprem ve benzeri felaketlerden kadınları sorumlu tuttuklarını" ve "bütün bunların kadınlara hak ve hürriyet verilmesinden kaynaklandığını savunanların az olmadığını" ifade eder. (XIX. YY Türk Dünyası, s. 45) Fatih Kerimi'nin 1912'lerde gözlemlediği başa gelen belaların sebebi olarak kadını görme anlayışı böylece 1923'lere de taşınmış olarak karşımıza çıkar.

Bunların dışında roman boyunca kadınlarla ilgili geçen tanımlar şunlardır: "Cenabet karı, bu nevi kızlar, alelade kadın, cıvık-hoppa kız, yırtık kız, salon kızı, sözde kızlar, tango" (s.5, 46, 81, 154, 81, 81, 201, 176). Bu gibi tanımların karşısında ise temiz, namuslu, 'öz Türk ve Müslüman kızı' tanımı yer alır. Kadınlar ahlaki olarak iki türe ayrılmış ve o şekilde ele alınmışlardır. Ayrıca sıklıkla "karı" kelimesi geçmektedir (s. 5, 75).

'Sözde Kızlar' ismi de bir göstergedir. Yani yazar "sözde gençler" diyerek yanlış bulduğu ahlak dışı ve yozlaşmış düzenden etkilenen bütün gençleri kastetmek yerine "sözde kızlar" diyerek eleştiri okunu kadına yöneltmiştir. Düzenleme, engelleme, yargılama kadın üzerinden yapılır. Kadın potansiyeli bakımından tehlikeli bulunur. Bu mesaj romanın şu cümlesinde kendini açığa vurur: "Çünkü, bu genç kız da nihayet, Havva'nın o ihtirash çocuklarından biridir ki yüz büyük kalbe bir Amerikan otomobilini tercih eder" (s140). Bu cümle kadınları topyekûn itham eden ve yargılayan bir cümledir. Kadınlar tam bir 'özcü' (essentialist) yaklaşımla gruba genellenen olumsuz niteliklerle tarif edilmekte, örneğin burada olduğu gibi maddiyat düşkünlüğü ile itham edilmektedir. Potansiyeli itibarıyla kadın, ilk kadın olarak kabul edilen Havva'dan itibaren lekeli/günahtan sorumludur.

Peyami Safa'nın didaktik ve telkin edici bir üslupla yazdığı *Fatih-Harbiye* romanında da öykü yazar-anlatıcı tarafından anlatılır. Romanda kadınlarla ilgili olarak genellikle

kadınların algı ve idraklerindeki eksikliğe ya da görünüş merakına yönelik yargılara rastlanır. Bunlara birkaç örnek: “*Fakat bizim kadınlarımız, şuursuz olarak beriki kültürü seviyorlar ve onlarda şuurlu bir hale gelen yalnız şeklin estetiğidir*” (2016, s. 120). “*Şekil düşkünlüğü bazı kızlarımızı züppeleştiriyor*” (s. 121). Kadınların Batı değerlerini seçme, anlama ve özümsemedeki sığılıkları altı tekrar tekrar çizilen bir durumdur. “*Medeniyet kadının gözlerine hitap eder. Kadınların çoğu ellerinin zarif bir hareketi için piyano çalarlar ve musiki onlar için güzel bir ‘pozisyon’dan ibarettir*” (s.118). “*Bu memlekette genç kızların çoğu Neriman Hanım gibidirler... Bizde kadının gözlerini aldatmak kafidir. Yani boyamak.*” (s.120). Bu cümlelerde zamanın en çok masaya yatırılan konusu olan ‘yanlış Batılılaşma’ kadınlar üzerinden değerlendirilir. Romanın erkek karakterleri “Batı’nın yalnızca teknik özelliklerini yoksa kültürel değerlerini de almak gerekir mi” türünden konuşmalar ve kritikler yaparken kadınların kültürel olarak çoktan yozlaştıkları kanaatindedirler. Kendileri daha bilinçli bireylerken kadınlar şuursuzca Batı’nın “şeklinin estetiğine” kollarını açmıştır ya da eline imkân geçirdiğinde açacaktır.

Batılılaşmayı yanlış anlayan ve yorumlayanların kadın olduğuna değinilen romanda kadınlar, Batı değerlerinin gerçek mahiyetini anlamamakla ve genel olarak şekilcilikle itham edilirler. Bu tür söylemler kadının; zihinsel yönünün güçlü olmadığı, yol göstericisi -yani bir erkek- olmazsa kolaylıkla yanılabilceği yönünde bir kanaat oluşturmaya yöneliktir. Kadın idrakine ve iradesine karşı ayrımcı, aşağılayıcı ve cinsiyetçi tutum göze çarpar. Romanda kadın sadece Batı mevzusu çerçevesinde ele alınmaz. Roman kişilerinden Neriman, fikir, anlayış kapasitesi ve yönelimi bakımından da ele alınır. “*İsmi etrafında cereyan eden bu münakaşalardan en az anlayan Neriman’dı. Kaç defa Ferit’in evinde o buna benzer münakaşalar duymuştu; fakat ona alaka veren şey fikirler değil, bu fikirleri doğuran ihtirasların çarpışmasıydı ve erkekleri, bazan kadın gibi heyecanların mantığı içinde coşturan, hatta hezeyanlara sürükleyen bu münakaşaların sinirlere hitap eden tarafını seviyordu*” (s.120). Neriman’ın fikir tartışmalarının magazin tarafını tercih ettiği ve konuyu erkekler kadar anlayamadığı belirtilir. Bir başka cinsiyetçi vurgu ise “heyecan” duygusunun “kadın gibi” benzetmesi ile verilmesidir. Akıl ve duygu arasındaki süregeldiği varsayılan düalizimde kadını duygusal tanım ve kavramlarla yan yana getirmek erkeği ise mantık ve akıl ile bir tutmak en yaygın cinsiyetçi tutumlardan biridir.

Ayaşlı ile Kiracıları romanının anlatıcısı eserin kahramanıdır. Kahraman anlatıcı roman boyunca adı verilmeyen genç, bekar bir bankacıdır. Romanda çok sayıda cinsiyetçi tanım, sıfat ve tabire rastlanır. Anlatıcı, Cemile adlı kadın için şu tanımı yapar: “*Cemile güzelce, körpece bir kız. Halide'den çok güzel, çok oynak. Bu Feyyaz Bey'den daha iyisini bulduğu gün hemen yeni dostuna kaçacak bir çiçek*” (2016, s. 39). “Oynak” ve “bulmak” kelimeleri kadının güvenilmez bir varlık oluşuna atıf yapar. “*Hâkî Bey’e varabilmek için elinden geleni yaptı*”, “*Hâkî Bey’i kandırdı, evlendiler*” (s. 69,70) gibi cümlelerle yine kadının oyunbaz oluşu ve hile ile evlilik yapmasına değinilir. Genel olarak da zaten evlilik mevzusunda kadınlar avcı, erkekler de masum avlar olarak yansıtılır.

Raife Hanım kızını iş istemesi için banka kâtabi olan anlatıcının yanına gönderir. Anlatıcı kişi, bu kızı gördükten sonra “*Ben bunu sokakta görseydim şoförlere yarenlik eden*

hanımlardan sanırdım, ayda yirmi liraya kapıcılık eden bir adamın karısına benzemiyordu," der (s.99). Bu cümlelerde aşağılama ve namusla ilgili ima vardır. Devamında şunları söyler: "Bir aralık ona baktım, gülümseyerek yüzüme baktı. Her erkek bunun bir çağırma olduğunu pek çabuk anlar. Korktum. Bu kadın böyle şeylere alışmışa benziyor" (s. 102). Anlatıcı yine bir gülümseme üzerinden bir kadının ahlâk anlayışına yönelik olumsuz sonuçlar çıkarır. Toplumsal cinsiyet rollerinde kadının gülüşü önemli bir konu olarak yer alır. Burada da kadının gülüşü dil ve söylem üzerinden yargılanmakta dolayısıyla denetlenmektedir.

Romanda anlatıcı kişinin çeşitli roman kadın karakterlerine hitaben söylediği bazı cümleler şunlardır:

- *Eh, dedim, adamakıllı bir koca bulup otursaydın! (s. 37).*
- *Sen de turnayı gözünden vurmuşsun... (s. 40).*
- *Şimdi genç kızlar koca bulamıyorlar, koca o kadar bol mu, dedim (s. 51).*
- *Uzun etme, bir oğlan bulmuşsun, kendini ona yamanmaya bak (s. 83).*
- *Bunun kolayı var. Bir koca bulur ona varırsınız (s. 147).*

İlk cümlede erkek ile kadın arasında av-avcı ilişkisi kurulur, kadınlar "koca arayan", erkekler ise aranandır. İkincisinde ise "bulmak", "yamamak" kelimeleri kadını erkek karşısında aşağı gören bir anlayışın ürünüdür. Bu diyaloglardaki kelime seçimlerinden anlaşıldığı üzere evlilik "evlenmek" fiili ile tanımlanmaz; iki tarafın rızasıyla gerçekleşen ortak bir kurum olarak yansıtılmaz. Evlilik daha çok kadınların gözlerine kestirdiği erkeği elde etme ve bu uğurda türlü sinsilikler yaptığı bir amaçtır. Evliliği isteyen, bu uğurda tuzak kuran kadınlardır. Erkekler ise kadınların tuzağına düşen masumlardır. Ayrıca erkeklere kadınların üzerinde bir değer atfetme, aranılan, zor bulunan bir konumla konumlandırma mevcuttur. Evliliğin, kadın açısından bahsi "kandırmak", "koca bulmak", "yamamak" gibi kelimelerle ama anlatıcı kişinin arkadaşı Doktor Faik arkadaşı olan anlatıcı kişiyi "evlendirmek" ister (s.111, S161).

Anlatıcı kişinin Hasan adlı karakterle aralarında geçen diyalogda çok sayıda cinsiyetçi söylem geçer. "Karı bir içim su, görmüyor musun sokaktan adam çeviriyorlar, çoğa varmaz, erkekleri dağa kaldıracaklar, kahpenin ırzını saklamak bana mı kaldı, karı fena karı değil, karının malı var, orospu..." (s. 94, 152).

Turan adlı kadın karakter; Hasan tarafından bu diyalogda "kahpe" diye tanımlanıp diğer bir yerde de "orospu" diye tanımlanırken, kocası olan Hâkî Bey hakkında karısının onu aldattığını bildiği ve hatta göz yumduğu halde roman boyunca onun için olumsuz yorum ya da bu denklikte bir tanımlama yapılmaz. Hâkî Bey hakkında erkeklerce yapılmayan olumsuz tanımlama, sadece karısı Turan tarafından bir defaya mahsus "karınları geniştir" (s. 96) sözleriyle yapılır.

Anlatıcı ile Hasan karakteri arasında geçen bir diğer konuşmada Cavide'den "Ellenilmiş karı, o ellenmiş, ondan karı olmaz, görüşür geçersin, kendini kız diye satıyor" şeklinde bahsedilir (s. 152).

"Şu kadın aklımla" (s. 16) ve "Kadın aklından ne olur" (s. 194) gibi cümleler "kıt akıllı kadınlar" imgesini yeniden üretir.

Aka Gündüz'ün *Dikmen Yıldızı* adlı romanı yazar-anlatıcı bakış açısıyla yazılmıştır. Romanda ideal bir kadın ve genel olarak milli mücadeleye katkıları olan kadınlar işlendiği için kadınlar hakkında olumsuz bir dil ve söylemle karşılaşılmaz. Ancak bu kadınlar arasında bir etiketleme yapılmadığı anlamına gelmez. Sınıflandırma kadınlarla ilgili olumlama sözleri aracılığıyla yapılır. İdeal ve arzu edilen kadın karakterler "ırz ehli", "vatan sevdalısı", "temiz kadın" gibi tanımlarla tanımlanır. "*Zavallı yenge! Gece kimbilir kocası mı dövdü, hovardası mı? Emme hovardalık edecek arvada da benzemiyor. Irz ehli bir yenge* (2012, s.7). Namus bakımından "temiz" vatana katkıları dolayısıyla "vatan sevdalısı" kadınlar idealleştirilir ve bu tür kadınlara kutsallık atfedilir. "*Ve Dikmen Yıldızı kutsal kadın vakarı ve bir ideal güzel kız çekiciliği ile, bu çarpan kalplerin açtığı dehlizden süzüldü geçti* (s.263). Romanda ideal bir kadın prototipi oluşturulmuş ve bu kadına güzellemelerde bulunulmuştur. Sayılan ve sıralanan bu özelliklere sahip olmayan kadınlar ise 'diğerleri'dir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* adlı romanı yazar-anlatıcı bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatının merkezinde Ali Rıza Bey adlı karakter yer alır. *Yaprak Dökümü*'nün Leman karakteri, "hafif, cahil, münasebetsiz şakalar yapan (2016, s. 17), hoppa (s.18), önüne gelenle düşüp kalkan (s. 23), bir maceradan arta kalmış bir kız (s. 24), şüpheli bir kız (s. 25)" gibi kelimelerle tanımlanır. Leman'ın annesinin, Leman'ın evlilik dışı ilişkiden çocuk düşürme olayı karşısındaki tepkisi şöyle olur. "Leman iyi, fakat keşke ölmüş olsaydı." Ali Rıza Bey de Leman'ın annesini tasdikler. "Evet, keşke Leman bu felakete uğrayacağına namusu ile ölseymiş" (s.18). Bir kadının toplum normlarına uygun bulunan namus anlayışı çizgisinin dışına çıkması durumunda kadına uygun görülen ceza veya son, dünya üzerinden yok olması yani ölmesidir. Durumun toplumsal manadaki ciddiyeti bir annenin çocuğu için böyle bir dilekte bulunmasından anlaşılır. Leman ile ilgili olarak söylenen "hafif, önüne gelenle düşüp kalkan, bir maceradan arta kalmış, şüpheli bir kız" gibi tanımlar ve ölüm temennisi bir erkeğe uyarlanmaz.

Roman boyunca Hayriye Hanım için hem anlatıcının hem de kocası Ali Rıza Bey'in ağzından çeşitli tanımlar duyarız. Anlatıcının tanımlarına baktığımızda Hayriye Hanım hakkında ne düşüneceğimiz zaten belirlenmiştir. "Aksi kadın (s. 36), işlenmemiş saf kafası (s. 39), cahil kadın (s. 40), Azrail gibi (s. 44), akli ermeyen (s. 56), riyakâr çehre (s. 62), sinsin (s. 63), yaltaklanırcasına (s. 63), düşüncesiz, saf kadın (s. 72)" gibi tanımlamalarının yanında birçok kötü anlamda ima içeren cümleler de vardır. Anlatıcının kendisi kadın karakterleri açıktan eleştirip yargılamaktan zaten çekinmez. Buna benzer hakaret içerikli tanımlardan bazıları da Ali Rıza Beyin ağzından verilmektedir ("İğrenç bir insan" vb. (s. 99)).

Romanda, kadın cinsine karşı hem kültürel yapı oluşturabilecek hem de mevcut kültürel yapının ürünü olan ve kadını aşağılayan söylemler bulunur. Necla ve Leyla'nın evlenme bahisleri sürekli olarak "koca bulma" sözüyle ifade edilir. Fikret'in ev işlerinde becerikli olması bakımından evlendiğinde "'erkeği tam manasıyla memnun" edebileceği söylenir (s. 41). Yine Fikret'in güzel olmadığını belirtmek için yazar anlatıcı "çehre züğürdü" gibi

aşağılayıcı bir tanımlama yapar (s. 60). Hayriye Hanım için anlatıcı "kafacığı müsaade etmemiş" sözünü kullanılır (s. 73). Leyla ile evlenmek isteyen erkekler için "müşteri" kelimesi kullanılır (s. 124). Bu tanım kadını alıp satılan mal konumunda gösteren bir kelimedir. Benzer manada bir kelime de "satmak" tır. "Leyla ile Necla yüzleri sayesinde nasıl olsa kendilerini satarlardı" (s. 42) cümlesi ile de yine kadın alınıp satılan mal muamelesini görür. Kadınlarla ilgili olarak "kaltak", "ahlâksız kaltak", "mahalle karısı" kullanımlara da rastlanır (s. 132).

Müfide Ferit Tek'in *Pervaneler* adlı romanında olaylar yazar-anlatıcı bakış açısıyla anlatılır. Romanda cinsiyetçi söyleme ilk örnek olarak "almak" fiili gösterilebilir. Bu fiil sıklıkla evlenmek yerine kullanılarak iki kişinin rızasıyla yapılan bir eylemi tek tarafın etken olduğu bir hale dönüştürerek diğer cins üzerinde büyüklük hissi yaratmaktadır. "*Burhan: 'Diploma alıp ne yapacak? Evlenecek değil mi? İşte Cemil! İyi, çalışkan, zeki bir çocuk, istikbali var. Şahadetnamesiz de onu almaya razı.'*" "Razı" ifadesi de erkeğin kadına karşı büyüklüğünü sezdirir (2002, s. 22).

Claire için "koket, gezmeyi eğlenmeyi seven, şarapçı kızı tavırlı" tanımları yer alır (s. 30). Claire'in küçük kızı Nihal için "süs budalası" (s.133) denirken Leman şöyle tanımlanır: "*Leman aptal değildi; fakat düşünmeyen, muhakeme etmeyen, sathi, tıpkı ayna gibi, karşısında gördüğünü aksettiren, bir yankı gibi işittiğini tekrarlayan bir zekâsı vardı.*", "*Bütün muhakemesi kısa, hayali kıt insanlar gibi, o da yaşamak zevkini ruhunda aramaz, hariçten isterdi. Eğlenmeyi sever, görüşmeyi sever, velhasıl işlemeyen zihnini dolduracak her zahiri ve geçici şeyi severdi*" (s.48-49). Bu cümlelerde Leman bir kadın olarak sığ biçimde aksettirilir. Bunların yanında Leman, Nesime, Bahire ve diğer "yanlış yola sapmış" Türk kızları için "nankör, hain, kurban ve enkaz parçası" sıfatları kullanılır. Kadınların tanımları genel olarak böyleyken romanda bazı açık cinsiyetçi söylemler vardır. Kolejin evli olmayan kadın öğretmenleri için "ihtiyar kız" denilmektedir. Yine başka bir yerde ise yaşlı öğretmenler için "koca karılar" tanımlanması kullanılır. Fransız bir kadın ile evli olup evliliğinden pişmanlık duyan Burhan adlı öğrencisine şu tavsiyeyi vermektedir: "*Ecnebi tesirine kapılmış bir kızla da evlenme, asla! Anladın mı? Bedbaht olmamak istersen, annene benzer, sessiz, hanım hanımcık, uslu akıllı bir kızcağız al!*" (s. 28). Bu, ideolojik öz içeren, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna ya da devamlılığına katkıda bulunan bir söylemdir. Erkeği mutlu edebilecek kadının vasıfları sıralanmıştır. "Karı, eş" anlamında kullanılan "harem" ifadesi bu romanda da yer alır. Andree, Sami Bey'in haremi olarak tanıtılır. Harem kelimesi çağrışımı itibariyle kadını ev ve sahipli oluşla ilişkilendirir.

Halide Edip'in *Sinekli Bakkal*'ı yazar-anlatıcı bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Romanda cinsiyetçi dil varlığı incelendiğinde ilk olarak "Kız Tevfik" lakabı dikkat çeker (2016, s. 17). Rabia'nın babası olan Tevfik sanatçı ruhlu biridir ve zenne rolüne çıktığı için bu lakap toplum tarafından Tevfik'e yakıştırılmış bir aşağılama ifadesidir. Bu aşağılama bir erkeğin bir kıza benzetilmesiyle yapılmıştır. Diğer taraftan "*Sade zevke, çocuk doğurmaya mahsus birer alet... Hangisine insan diyebiliriz? Zincirleri altın bile olsa, kendileri birer esir, zenginlerde sırf cinslerini teşhir eden, işleten, boş kafalı, yaldızlı mahlûkat; fukara halk da hayvan sürüsü gibi kullanılan zavallılar... Aralarından bir tanesini, bir fikirle meşgul*

görebilmek nasip olmadı ki, kafasız, o da cins makinesi. Sabah, akşam kalçasını, göbeğini sallayan dişilerle dolu” (s. 64), “*Herifin kalbi kadın gibi... Kafası da öyle. Devlet, hükümet, siyaset, padişah... Bunlardan hiçbir şey anlamıyor*” (s. 228) gibi cümlelerle kadınlarla ilgili çeşitli cinsiyetçi algı oluşturacak cümleler geçer. Aslında yazar eleştirmek istediği kadın tipini bazı erkek karakterlerin ağzından eleştirir. Yazarın ideal kadın formunda kendini eğlenceye vermiş; bedeninin, süsünün, lüks yaşamın peşinde koşan; düşünmekten, sorumluluk almaktan kaçınan ya da aşırı duygusal kadına yer yoktur. (*Ateşten Gömlek*'in Ayşe'si gibi acısının altında ezilmeyen ya da Rabia gibi baskın kadın karakterler geçerlidir). “Evlilik” kavramı kadın dışındaki kişilerce genellikle alma-vermek kelimeleri ile ifade edilir. Bu romanda evlenecek olan kadın tarafından bu kavram “bulmak” yüklemi dışında bir yüklem ile kurulmuştur. Roman baş kadın karakteri Rabia birçok yerde evlenmesini “kocaya varmak” yüklemi ile dile getirir (s. 331, 334). Rabia romanın önemli ve baskın bir kadın karakteri olduğu için onun evliliği “almak, vermek, bulmak” kelimelerinden farklı seçilmiş bir kelime ile yansıtılmış olmakla birlikte bu farklılık nispeten iyidir. Çünkü bu ifadede de kadın ve erkeğin ortak pay sahibi oldukları bir yaşam değil de erkeğin merkezde olduğu kadının ise ona “vardığı” bir anlam gizlidir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu* adlı romanı kahraman-anlatıcı bakış açısıyla yazılmıştır. Olaylar ve kişiler Osman Zihni Bey'in ağzından aktarılmaktadır. Kadın karakter Makbule Hanım için yansıtılan olumlu herhangi bir taraf olmadığı gibi hakkında ağır hakaretler roman boyunca eksik olmaz. Bu hakaretler genellikle damadı ve oğlundan gelir. Makbule Hanım hakkında kullanılan sıfat ve tanımlar şunlardır: "cadaloz (2015, s. 6), hoppa (s. 7), elli beşinden sonra azmış (s. 9), erkek canlısı kocakarı (s. 9), boyacı finosu (s. 12), kart aşüfte (s. 16), kaşarlanmış (s. 17), karı (s. 12, 25), lanetli karı, dişi domuz (s. 49), dişi iblis (s. 50), fahişe turşusu (s. 51), mevsimsiz fahişe (s. 68)". Romanın geri plandaki kadın karakterinden biri de Azmiye'dir. Azmiye hiçbir insani tarafı bulunmayan kötü bir kadındır. Onun hakkında da romanda ağır tanımlar ve sıfatlar kullanılır. Bu tanımlar genellikle cinsiyetine yöneliktir (kart orospu, Yenicami fahişesi gibi (s. 45)).

Romanda geçen cinsiyetçi ifadelerle birkaç örnek:

"Karısına yular teslim eden erkeklerden değilim"(s.24).

"Ah Vehibe ah... Kadın değil misin, bir saatte üç fikir değiştirirsin" (s.40).

"- Bir kadın için bu his on beşinde çocukluk, yirmi beşinde seveda, otuz beşinde fahişelik, kırk beşinde ahlaksızlık, cinnet, elli beşinde buna verilecek bir nam bulamıyorum" (s.42).

Kullandığımız dilde yıllanmış cinsiyetçi söylemler bulunur. Bu tanımlar, tabirler deyimler sırf kadın olma sebebiyle bile aşağılama, alay içerir. Hal böyleyken ahlâk sınırları içinde bulunmayan bir yapı ve bu yapının kadınları mevzu olduğunda dil tabii olarak daha da ağırlaşır ve cesurlaşır. "Karı, fahişe ve metres" kelimeleri de bu sebeple *Kokotlar Mektebi* romanında çok sık olarak yer bulur. Romanda kadınlardan bahsedilirken kullanılan diğer bazı sıfat ve tanımlar şunlardır: "Uygunsuz kadın, hafif kadın, kahpe, şeytan, zımbalı, oynak, namusu yırtık kız, bozuk kız, kaçak mal, düşkünlük eğlence kızları, az kullanılmış, dişi

pezevenk, kaltak, orospu, sermaye, av, kısırak, orta malı" (2015, s. 18, 23, 27, 39, 58, 72, 75, 81, 91, 123, 134, 168, 209, 236, 240, 257, 277, 302)

Bu tanımların dışında cinsiyetçi söylem içeren birçok cümle romanda yer alır. Bu cümlelerde kadının bedene indirgenmesinden de öte "mal", "hayvan" imaları vardır.

"Kokuma gelen, balıma saldıran arıların vızıltıları etrafımı aldı" (s.27)

"Haydi yavrum! Malıma güveniyorum. Hiç tuvalet istemez" (s.98).

"Saç uzunluğunun akıl kısalığından geldiğini nihayet son nesil kadınları anladılar" (s.119).

"Bazen yüzce çok güzel fakat karakterce hafif, kültürce fakir kadınlar vardır ki kendilerini satmayı bilememeleri yüzünden çabuk düşerler" (s.120).

"Al beni götür. İstedğin yere kapat. Söz veriyorum seninle otururum. Lakin burada bütün bütün ben senin malın değilim..."(s.238).

"Bunlar pamuklar içinde müşteri bekleyen turfanda meyvelere benzerler. Sürüm ömürleri pek azdır. Birkaç sene içinde kendilerini mutlu edebilecek bir erkeğe eş olabilirlerse ne ala... Olamazlarsa artık dükkânın bayatı sayılırlar" (s.240).

"Evde karı, ahırda beygir beslemek... İkisi de masraflı şeylerdir" (s.279).

Bu alıntılarda kadınlar birer meta olarak, bedene ve hazza indirgenmiş varlıklar olarak karşımıza çıkar. Kadının sadece ve sadece bedeni ve bedeninin özellikleri ile var olduğu bir ortamda tabii olarak yaş kavramı etkin bir konumdadır. Zihinsel, kişilik veya mesleki varlığın olmadığı sadece güzellik kıstasının var olduğu bir ortam, kadının yaşının da acımasızca eleştirilmesine yol açmaktadır:

"Bu günahkâr meleğe sönmeye dönmüş bir güzellik güneşi diyebilirim" (s. 20).

"Kırk beş yaş karıların cinsi arzulara veda mevsimidir. Halbuki onlar bu yaşta daha istekli, daha kıskanç, ah evet daha dırdırcı, daha hoppa oluyorlar. Kendilerini daha gençleşmiş sanıyorlar" (s. 155).

"Gençliklerinde evlenmiş bir karıyla kocayı ele alalım. Yirmi beş sene sonram bey ellisine gelmiş, hanım da kırk beşe... Hanım saçlarını boyalamaya, dişlerini kurunlamaya başlamıştır. Beyefendisi maşallah daha tosun gibidir. Asıl zamparalık kırk beşten sonram başlar" (s. 280).

Yaşlı kadınlar için "bayat metres, yumurtadan kesilmiş kart tavuk, kartaloz inek eti, kocakarı, bayat, mevsimsiz fahişe, bayat sütlaç" sıfatları da romanda yer alır. (s. 81, 179, 179, 179, 180, 212, 212)

Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* adlı romanında yazar-anlatıcı vardır. Romanın cinsiyetçi dil kullanımları açısından epey malzeme içerir. Romanın başında Adnan, Moiz ve Tevfik Hoca'nın Beyoğlu'nda gittikleri genelevde kadınlar ile ilgili şu görüşler ortaya konur: *"Kadın denen lüzumsuz mahlûka karşı Tevfik Hoca'nın inadı! Fakat Moiz ve Adnan karar vermişler; bu ikinci cinsin ne kadar lazım olduğunu bu gece hocaya mutlaka gösterecekler"*

(2016, s.17). Alıntıda "lüzumsuz mahlûk" ve "ikinci cins" tanımları dikkat çekicidir. 'İkinci cinsin' lazım olduğu konunun ise cinsel ilişki olduğu ima edilir.

"Hoca'ya iyi bir şey bulun" (s.19). Para karşılığında ilişkiye giren kadın ile para ödeyerek ilişkiye giren bir erkek aynı statüde görülmez. Bu konumdaki erkek kendisini aynı fiili paylaştığı kadınla -günah, ayıp, ahlâk gibi konularda- aynı ayarda görmemekte, erkek için "Hoca" kelimesini kullanılırken kadın için "şey" tanımı tercih edilir.

"Kızı Melahat'ı Adnan'a vermeyi düşünen Tapu Müdürü Senih Efendi" (s.74), "Belkıs'ı Adnan'a verecekti" (s.129) gibi birçok cümlede kullanılan "almak" ve "vermek" fiilleri ile kadının ebeveynler ve eş adayı arasında alınıp verilen pasif bir nesne olduğu algısını dil aracılığı ile kültürel bir olguya dönüştürmektedir. Benzer şekilde "koca aramak" (s.138) gibi söylemlerde bulunmaktadır.

"Aceleleri yoktu; Maliye Nazırı'nın kızını vakti gelince herkes kapıştırdı" (s.137) Sevgiden, karşılıklı anlaşmadan soyutlanmış bir alma-verme bahsi vardır. Kadın özellikle varlıklı bir ailenin kızı ise kapışılan yani ticari ürün haline gelmiş bir varlığa dönüşmüştür.

"Sonra Süheyla, bir erkeğe yetecek kadar malumatlı idi" (s.101). Bu cümledeki "erkeğe yetmek" ifadesi de kadın cinsiyetinin durumu ile ilgili bilgi verir.

"Hoca, hayretle bakan karısına bu saadetinin sebebini anlattı ve kadın kısmına her şey söylenmez kaidelerini ömründe ilk defa unuttu" (s.151). Bu cümledeki "kadın kısmına her şey söylenmez" ifadesiyle de kadınlarla ilgili genel ve olumsuz bir önyargı oluşturulur. Alt metinde 'sır saklamasını bilmeyen', 'boşboğaz' gibi imalar içeren bu yargı, kadınların kamusal alandaki önemli ve ciddi işleri yapamayacağı gibi varsayımları besler.

Adnan'ın arkadaşı olan Kadri'nin karısı Zehra ile gizli bir ilişkisi vardır. Kadri hastalanıp öldükten sonra ilişki, anlatıcı tarafından şu şekilde aktarılır. "*Vicdan azabı duymaya da hacet yoktu. Adnan'ın Zehra'ya sürdüğü leke, siyah bir bezin üstünden onu yakmayarak uçan bir alev gibi geçmiş, bu cehennem hiçbir yangın çıkarmadan, sarı bir rüzgâr gibi uçup, gitmişti*" (s.197). Bu ahlâki olmayan ilişkiden "lekelenen" kadın, "lekeleyen" erkektir. Burada dil ile oluşturulan etken-edilgen rol paylaşımı net bir şekilde hissedilir. Ayrıca bu ilişkiye giren kadının durumu için "siyah bir bez" ifadesi de dikkat çeker. Aynı fiilin taraflarının aynı itham ile yargılanmaması durumudur. "*Baloya giden Raşel'in orospu olduğunda ittifak edildi; alnındaki leke on üç yaşından başladı. Evlendiği gece kız değildi*" (s.386). "Leke", "lekeli olmak" etkisini sürdüren, bugün dahi kullanımda olan yaftalama biçimleridir.

Roman boyunca kadınlar için kullanılan bazı tanımlar şunlardır: "Basit kadın, bedava kadın, ucuz kadın, kolay kadın, aile kokan kadın, umumi kadın, kıyak karı, kaltak, fahişe" (s.188, 190, 290, 311-387, 316, 518, 528, 529, 529). Romanda bu ve buna benzer kullanımlara sıkça rastlanmaktadır.

6. Sonuç

Erken Cumhuriyet dönemi, kadının toplumsal konumundaki değişimler açısından bir sıçramayı temsil etse de kadınların kamuya açılışının kolektif benlikte karşılık bulması aynı hızda olmamıştır. Bu konuda kadınları karikatürize eden, onları tamamen kurgusal birtakım gülünç durumlar içinde tasavvur eden bir basım ve yayım faaliyeti söz konusudur. Kadınlar bir yandan Batılılaşma sürecinin son adımı olarak görülen yeni rejim tarafından kamuya açılmaya ve eşit vatandaşlar olarak vatana hizmet etmeye teşvik edilirken bir yandan bunu yapmaları durumunda aslı görevlerini aksatacakları kurgusuyla peşinen suçlu ilan edilmektedirler. Kadınlar bir yandan ‘kıt akıllı’ olmakla itham edilirken bir yandan erkeklerle aynı şeyleri istemeleri, aynı haklara talip olmaları, ‘erkek gibi’ olmaları kıyasıya eleştirilir. Kadınlıklarını kaybetmeleri dolayısıyla erkeği tatmin edemeyerek toplumu bozulmaya sürüklemekten sorumlu tutulurlar. Kadınlar ancak ‘vatanın yeni nesillerini doğurup eğitecek kutsal anne’ gibi konumlandırmalarda görece korunumlu olarak sunulurlar. İdeal olan ‘kendini vatana hizmete adanmış’, ‘cinsiyetsiz’ bir kadın tipidir. Yine bu anlayışla en büyük saldırılar cinsel anlamda özgür olarak tasvir edilen kadınları hedefler. Kötü kadınlar istisnasız olarak aynı zamanda cinsel açıdan ‘serbest’ kadınlardır. Ahlâkî zayıflıkları, muhakeme konusundaki beceriksizleri, fazla duygusal dolayısıyla mantıktan yoksun olmaları, yüzeysel ve maddî şeylere fazlaca önem vermeleri ve hemen kapılmaları ve buna benzer zayıflıkları nedeniyle ahlâkî çöküşün bir numaralı –ve çoğu kez tek- sorumlusu ilan edilirler. Bütün bu nitelikler kişisel özelliklere bağlı değil cinsiyete özgü yani kadın olmalarından kaynaklanan şeyler olarak sunulur. Burada ilk günaha yol açan Havva arketipini izlemek zor değildir. Romanlarda erkek ve kadın bir kutupluluk içinde sunulur, erkekler genellikle kurbanen kadınlar yıkıcı, felâketlere yol açan, cinselliğini kullanarak erkekleri kandıran, sinsi varlıklar olarak görülürler. Yahut ahlâkî zayıflıkları nedeniyle felâkete sürüklenir ardından da Peyami Safa romanlarında olduğu gibi ibret-i âlem için intihar ettirilirlenir.

Dildeki cinsiyetçi kalıplar ya da kadın imgesinin kuruluşundaki yanlılık yalnız erkek yazarları değil kadın yazarları da etkiler. İçselleştirilen cinsiyetçi kullanımlara ve konumlandırmalara onların eserlerinde de rastlamak mümkündür. Bu yazarlar genellikle kadını ikincil sayan anlayıştan etkilenmiş, kadının kanıksanmış ikincil/aşağı konumuna Halide Edip’te olduğu gibi genellikle erkeklerce de kutsal/üstün sayılan değerleri kadınlara yükleyerek çözüm getirmeyi denemişlerdir. İdealize edilmiş ve toplumca onaylanacak özellikleri bünyesinde toplamış kadın tiplerinin doğuşu da bununla ilişkilidir. Böylece kadınlar cinsiyetçi ve normların erkeklerce belirlendiği bir toplumda onlara üstün gelerek kamuda var olma hakkını kazanırlar. Bu kadınlar zeki, ahlâklı, ilkeli, çok güzel olmalarına karşın erkeklerin ilgisinden etkilenmeyecek kadar soğukkanlıdırlar. Aslında bu yaklaşım da kadınları cinsiyetsizleştikleri ölçüde makbul hale getirerek kadınları geleneksel rollerinden sapmalarını durumunda doğacak felâketleri sergileyip onları bu rollere kitleyen bakışı başka bir açıdan yeniden üretir.

Ele alınan dönem romanları genellikle tezli romanlardır. Anlatıcı ister kahraman-anlatıcı ister yazar-anlatıcı olsun yazarın bakış açısı anlatıda belirgindir. Yazarların vermek istediği bir ideolojik mesaj, düzeltmek istedikleri toplumsal bir yapı mevcuttur. Bu yüzden yazarlar

bazen açıkça romanda kendini belli ederken bazen de seçtikleri bir karakter ağzından duygu ve düşüncelerini açığa vururlar. Kimi zaman ise her iki yöntemi birden kullanırlar. Bu durumdan hareketle romanlarda kullanılan dil ve söylemin yazarların kendi bakış açılarını büyük ölçüde yansıttığı çıkarımı yanlış olmaz.

Dil ve söylem, bazen farkında bile olunmayan düşünme ve görme biçimlerini dışavurur. Erken Cumhuriyet dönemi romanlarında kadınların rollerinin dönüşümüne yönelik kuşku, alay, korku ve dirençler açıkça izlenebilir. Dönemsel çalışmalara ağırlık verilerek süreç içinde bu durumun değişip değişmediğinin izlenmesi mümkündür.

Kaynakça

- ADIVAR, Halide Edip (2016). *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- AKA Gündüz (2012). *Dikmen Yıldızı*. İstanbul: Toker Yayınları.
- AKARSU, Bedia (1984). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AKSAN, Doğan (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları
- CHOMSKY, Noam (2002). *Dil Ve Sorumluluk* (Çev.: Hüsnü Özasya), İstanbul: Ekin Yayınları.
- DONOVAN, Josephine (2016). *Feminist Teori*. (Çev.: Aksu Bora vd.) İstanbul: İletişim Yayınları
- ERGIN, Muharrem (1980). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ESENDAL, Memduh Şevket (2016). *Ayaşlı ile Kiracıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- GEE, P. J. (1999). *An introduction to discourse analysis: theory and method*. London: Routledge.
- GIDDENS, Anthony (2000). *Sosyoloji*. (Ed. Hüseyin Özel, Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÖKBERK, Macit (1998). *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: YKY.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2016). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2015). *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu?* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (2015). *Kokotlar Mektebi*. İstanbul, Bilge Kültür Sanat.
- IRZIK, Sibel, PARLA, Jale (2005). "Önsöz." *Kadınlar Dile Düşünce*. (Der.: Sibel Irzık ve Jale Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2017). *Yaban*. İstanbul. İletişim Yayınları.
- KUNTAY, Mithat Cemal (2016). *Üç İstanbul*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- MARSHALL, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- MORAN, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- OKTAR, Lütfiye (2002). “Laik ve Antilaik Söylemlerde Biz ve Onlar Çatışması”. *1990 Sonrası Laik ve Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler*. (Der. S. Yağcıoğlu). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, s. 163-179.
- SAFA, Peyami (2016). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Beta Basım.
- SAFA, Peyami (2016). *Fatih Harbiye*. İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- SAUSSURE, Ferdinand (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- TALBOT, Mary (1998). *Language and Gender*. Polity Press: Cornwall.
- TEK, Müfide Ferit (2002). *Pervaneler*. İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- WEEDON, Cris (1999). *Feminism Theory and the Politics of Difference*. Oxford: Blackwell Publishers.
- WITGENSTEIN, Ludwig (1996). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (Çev. Oruç Aruoba). İstanbul: YKY.
- YAĞCIOĞLU, Semiramis (2002). “Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım”, *1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, s. 1-34
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a64bfe91fd4c1.31124792
- <http://www.dagarcikturkiye.com/cinsiyetcilik-ve-dil-yd-409.html>